

КОМПОНЕНТИ ТА КРИТЕРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВАCOMPONENTS AND CRITERIONS OF PROFESSIONAL COMPETENCE
OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва – формуванню професійної компетентності. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як «професійна компетентність учителя музичного мистецтва, викладача вищої школи, майбутнього викладача музичного мистецтва». Основна увага зосереджується на специфічних особливостях магістерської підготовки викладачів мистецького профілю на основі компетентнісного підходу. На основі аналізу наукових джерел з урахуванням особливостей музично-педагогічної діяльності, специфіки підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури у статті визначено сутність поняття «професійна компетентність майбутнього викладача музичного мистецтва», яке розуміється як інтегративна особистісно-професійна якість, що передбачає здатність магістранта до ефективної музично-педагогічної, науково-дослідної, виконавської, організаційно-управлінської, культурно-просвітницької та мистецтвознавчої діяльності в умовах динамічних змін, яка відображає результат його професійної підготовки, рівень сформованості якостей та здібностей особистості, ціннісних і мотиваційних установок, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності у вищій школі. Висвітлюються структурні компоненти професійної компетентності магістра музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, регулятивно-рефлексивний), що розкривають загальні та фахові компетентності (методологічну психолого-педагогічну, методичну, дослідницьку, музикознавчу та музично-виконавську).

Визначено такі критерії професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва, як: мотиваційно-цільовий (відповідає мотиваційно-ціннісному компоненту структури професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва), пізнавально-пошуковий (характеризує стан сформованості когнітивного компонента), діялісно-креативний (відповідає діялісному компоненту), прогностично-рефлексивний (відповідає регулятивно-рефлексивному компоненту) та показники досліджуваного явища.

Ключові слова: професійна компетентність, магістратура, викладач музичного мистецтва, професійна підготовка.

The article is devoted to one of the current problems of training future teachers of musical art – the formation of professional competence. In particular, the essence of such concepts as the professional competence of a teacher of musical art, a teacher of higher education, and a future teacher of musical art is revealed. The main attention is focused on the specific features of the master's training of art teachers. Based on an analysis of scientific sources, taking into account the peculiarities of musical and pedagogical activity, the specifics of training higher education teachers in a magistracy, the article defines the essence of the concept "professional competence of a future teacher of musical art", which is understood as an integrative personal and professional quality, which implies the ability of a graduate student to an effective musical-pedagogical, research, performing, organizational and managerial, cult but educational and art activities in the face of dynamic changes, which reflects the result of his professional training, the level of formation of personality qualities and abilities, value and motivational attitudes, knowledge, abilities, skills and experience in higher education. The structural components, professional competencies of the master are highlighted musical art (motivational-value, cognitive, activity-oriented, regulatory-reflexive), revealing general and professional competencies (methodological, psychological and pedagogical, methodical, research, musicological and musical performance).

The criterions for the professional competence of future teachers of musical art are defined: motivational-targeted (corresponds to the motivational-value component of the structure of professional competence of future teachers of musical art), cognitive-search (characterizes the state of formation of the cognitive component), activity-creative (corresponds to the activity component), prognostic-reflective criteria (corresponds to the regulatory-reflective component) and will show the phenomenon under study.

Key words: professional competence, competence, master's program, music teacher, professional training.

УДК 378.011.3-051:78

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-1-15>

Білостоцька О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні модернізаційні процеси у вітчизняній освіті, пов'язані з вибором європейського вектору розвитку, впровадженням гуманістичних пріоритетів, опорою на національні засади розвитку освіти, вимагають переорієнтації професійної підготовки викладачів вищої школи на компетентнісно-орієнтовану систему освіти, що відповідає вимогам Концепції розвитку освіти до 2025 року і Стратегії реформування вищої освіти до 2020 року. Пріоритетність формування компетентного викладача музичного мистецтва в

умовах магістратури зумовлена: запитами ринку праці щодо особистості вчителя мистецьких дисциплін; розвитком ступеневої системи підготовки фахівців, зокрема інституту магістратури, та створенням ефективних умов у процесі професійної підготовки магістрів мистецького профілю для формування їх професійної компетентності, яка є інтегруючою здатністю особистості й вбирає в себе результати навчання, виховання та розвитку: знання, вміння, навички, особистісні якості, що є передумовою ефективності професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх викладачів в умовах магістратури обґрунтовують В. Андрущенко, Н. Батечко, В. Берека, В. Бобрицька, В. Бондар, С. Вітвицька, В. Воротняк, Н. Гузій, О. Гура, І. Драч, І. Зязюн, І. Ісаєв, О. Ковальчук, Ю. Кравченко, О. Момот, О. Проценко, Л. Султанова, Т. Шестакова.

Проблема формування професійної компетентності вчителя музичного мистецтва та процес його фахової підготовки є предметом дослідницької уваги О. Апраксіної, Л. Арчажнікової, О. Боблієнко, Т. Бодрової, Є. Валіт, Ван Юе, Л. Василенко, Н. Гузій, А. Козир, Л. Масол, С. Мельничука, М. Михаськової, М. Моїсєєвої, Н. Мурованої, О. Олексюк, Г. Падалки, Л. Пастушенко, Е. Печерської, І. Полубояриної, Є. Проворової, Л. Пушкар, О. Ребрової, О. Ростовського, Р. Савченко, Я. Сверлюк, С. Світайло, О. Хижної, Н. Цюлюпи, Цзян Хепін, Ши Цзюнь-Бо, О. Щолокової, В. Шульгіної. Окремі аспекти професійної підготовки магістрів музичного мистецтва на основі компетентнісного підходу досліджують Л. Беземчук, Т. Бодрова, О. Єременко, В. Лісовий, Л. Пастушенко, Г. Степанова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу виявити, що у педагогічній науці немає чіткого концептуального визначення й усвідомлення специфіки та сутності професійної компетентності викладача музичного мистецтва, її відмінності від професійної компетентності вчителя музики; умови формування професійної компетентності майбутніх магістрів музичного мистецтва не були предметом цілісного наукового дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні специфічної сутності професійної компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва та умов її формування у процесі навчання у магістратурі.

Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі завдання: теоретичний аналіз сутності професійної компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва; визначення структурних компонентів зазначеного поняття; виявлення проблем та недоліків у процесі формування професійної компетентності викладачів мистецького профілю в умовах магістратури; обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності магістрантів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається у психолого-педагогічних та мистецтвознавчих дослідженнях як: складне структуроване утворення, здатність фахівця діяти у професійній ситуації невизначеності (Н. Юдзіонюк) [13]; складна багаторівнева характеристика особистості фахівця мистецької спеціальності (Т. Руденька) [9]; сис-

темна, інтегрована якість, здатність усвідомлювати художньо-образний зміст музичних творів у контексті навколишньої дійсності, засвоювати й розуміти основні закономірності, жанрово-стильові особливості, володіти засобами художньо-виконавського втілення (О. Горбенко) [4]; інтегративна особистісна якість, що виражає здатність до самостійної успішної реалізації завдань музичної освіти дітей на основі системного взаємозв'язку загальногромадянських, психолого-педагогічних та музично-фахових компетенцій (Р. Савченко) [10]; здатність до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і умінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва у відповідності до суспільних вимог та цінностей (М. Михаська) [6]; здатність студента на основі фахових знань до володіння алгоритмом розв'язання музично-педагогічних задач та професійно-виконавської майстерності, до здійснення поліхудожнього виховання учнів як особистісно-зорієнтованого планомірного залучення їх до різних видів мистецтва в їхній взаємодії (О. Боблієнко) [2].

Узагальнення підходів до визначення сутності поняття професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, урахування особливостей мистецько-педагогічної діяльності, що характеризуються наявністю художньо-творчих та виконавських форм практичної роботи, дає змогу визначити зазначений педагогічний феномен як складне багатоконпонентне утворення, яке ґрунтується на здатності до мистецько-педагогічної діяльності на основі комплексу фахових знань, умінь, здібностей, психолого-педагогічного та виконавського досвіду, що забезпечують певний результат.

Специфіку професійної підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури на основі компетентнісного підходу досліджують А. Балюк, Н. Батечко, С. Вітвицька, О. Гура, І. Драч, О. Ємчик, І. Княжева, І. Козинець, О. Ковальчук, В. Кравченко, О. Макаренко, О. Момот, Ю. Сечук, С. Ящук.

У цій роботі ми спираємось на дослідження О. Гури [5], у якому психолого-педагогічна компетентність викладача ВНЗ визначена як особистісно-професійна системна якість педагога, що забезпечує на особистісному рівні його самоорганізацію (самопідготовку й самореалізацію) відповідно до вимог професійної діяльності у ВНЗ та виявляється в актуальному стані у формі професійної компетентності. У роботі дослідника зазначений феномен представлений, з одного боку, змістовими характеристиками: діяльнісними (професійні знання, вміння, навички) та особистісними (властивості, здібності й якості) компонентами, з іншого – механізмами і процесами їх узагальнення та прояву.

Аналіз наукових джерел, урахування особливостей музично-педагогічної діяльності, специфіки

підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури дали змогу визначити сутність поняття «професійна компетентність майбутнього викладача музичного мистецтва», яке ми розуміємо як інтегративну особистісно-професійну якість, що передбачає здатність магістранта до ефективної музично-педагогічної, науково-дослідної, виконавської, організаційно-управлінської, культурно-просвітницької та мистецтвознавчої діяльності в умовах динамічних змін, яка відображає результат його професійної підготовки, рівень сформованості якостей та здібностей особистості, ціннісних і мотиваційних установок, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності у вищій школі.

У психолого-педагогічній та мистецькій літературі відсутній єдиний погляд на структуру професійної компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва. Так, учені виділяють такі компоненти, як: когнітивний, практично-творчий та ціннісно-орієнтаційний (М. Михаська) [6]; мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний і діяльнісно-креативний (Л. Пастушенко) [7]; мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний та креативно-рефлексивний (Н. Юдзіонок) [13]; ціннісно-мотиваційний, методично-когнітивний, особистісно-діяльнісний, регулятивно-рефлексивний (Ван Юе) [3]; соціально-перцептивний, мотиваційно-емоційний, когнітивний, організаційно-діяльнісний компонент, рефлексивно-оцінний (Т. Руденька) [9]; пізнавально-оцінний; інтерпретаційно-творчий; педагогічно-проективний (Ши Цзюнь-Бо) [12]; когнітивний, професійно-виконавський, креативний, емоційно-рефлексивний (О. Боблієнко) [2].

Узагальнення поглядів учених дало змогу обґрунтувати структуру професійної компетентності магістра музичного мистецтва, що представлена мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, регулятивно-рефлексивним компонентами.

Мотиваційно-ціннісний компонент є системоутворювальним, оскільки є провідною умовою професійного самовдосконалення магістранта, характеризується системою цінностей, потреб, мотивів, особистісних смислів, смаків, ідеалів і соціальних установок майбутнього викладача.

Когнітивний компонент включає методологічні знання – знання підходів, принципів, закономірностей розвитку, навчання і виховання студентів мистецьких спеціальностей; теоретичні, технологічні, психолого-педагогічні, методичні, музикознавчі знання, що є основою адаптації в професійному середовищі, орієнтиром у педагогічних ситуаціях, підґрунтям для педагогічного та музично-виконавського саморозвитку; знання інформаційних, у тому числі музично-комп'ютерних технологій, професійне педагогічне мислення, що характеризується такими ознаками, як: креативність, гнучкість,

критичність, системність, мобільність, оперативність.

Діяльнісний компонент є сукупністю фахових умінь і навичок музично-освітньої, професійно-педагогічної, музично-виконавської, мистецтвознавчої, культурно-просвітницької та дослідницької діяльності на основі розвинених здібностей і якостей особистості магістранта мистецького напрямку. Серед професійних умінь майбутнього викладача музичного мистецтва виокремлюють: гностичні, організаційні, діагностичні, дослідницькі, проєктні, конструктивні, управлінські, інформаційні, організаторські, комунікативні, рефлексивні, виховні та музично-педагогічні (диригентсько-хорові, вокальні, інструментально-виконавські, інтерпретаційні, артистичні).

Регулятивно-рефлексивний компонент характеризує здатність магістрантів до осмислення, самоаналізу, самооцінки та корекції власної професійно-педагогічної та музично-виконавської діяльності. Рефлексивний компонент є регулятором особистісних та професійних досягнень, пошуку особистісних змістів у професійній комунікації та інтерпретації творів музичного мистецтва.

Аналіз змістової структури професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва дав змогу обґрунтувати критерії зазначених компонентів.

Вітчизняні учені виокремлюють такі критерії сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики, як: мотиваційний; когнітивно-пізнавальний; діяльнісно-креативний (Л. Пастушенко) [7]; когнітивний, професійно-виконавський, креативний та емоційно-рефлексивний (О. Боблієнко) [2]; художньо-культурологічний, виконавсько-творчий, педагогічно-фаховий (Ши Цзюнь-Бо) [12]; мотиваційно-цільовий, інформативно-методичний, операційно-моделюючий, системно-діяльнісний (Ван Юе) [3]; когнітивний; мотиваційний; ціннісний; комунікативний (І. Полубоярина) [8]; аксіологічний, змістовно-процесуальний, герменевтично-творчий (Н. Юдзіонок) [13]; інформаційно-теоретичний, аналітично-оцінювальний, виконавсько-педагогічний (С. Світайло) [11].

Н. Батечко визначено критерії сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи (мотиваційний, особистісно-професійний, змістовно-результативний, процесуально-діяльнісний, інформаційний, неперервного самовдосконалення) [1].

На основі аналізу наукових джерел та з урахуванням структурних компонентів визначено такі критерії професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва, як: мотиваційно-цільовий (відповідає мотиваційно-ціннісному компоненту структури професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва), піз-

навальньо-пошуковий (характеризує стан сформованості когнітивного компонента), діяльнісно-креативний (відповідає діяльнісному компоненту), прогностично-рефлексивний (відповідає регулятивно-рефлексивному компоненту).

Мотиваційно-цільовий критерій (відповідає мотиваційно-ціннісному компоненту структури професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва) виражає сформованість ціннісно-мотиваційної сфери, яка характеризується спрямованістю на музично-педагогічну діяльність, передбачає розвиненість художніх потреб, мотивів та інтересів магістрантів; усвідомлення і прийняття соціально визнаних норм і естетичних цінностей як орієнтирів мистецько-педагогічної та музично-виконавської діяльності; виявляє особистісне ставлення до педагогічної професії; орієнтованість на науково-дослідну діяльність, рівень мотивації до професійного саморозвитку та самоосвіти протягом життя.

Мотиваційно-цільовий критерій включає в себе такі показники, як: сформованість позитивної професійної мотивації, сформованість стійкого інтересу до музично-педагогічної діяльності; осмислення цінності педагогічних та мистецтвознавчих знань та умінь; прагнення до вдосконалення професійних знань та умінь; рівень розвитку професійної свідомості.

Пізнавально-пошуковий критерій (характеризує стан сформованості когнітивного компонента у структурі професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва) передбачає ступінь теоретичної обізнаності, під якою розуміється сукупність методологічних, психолого-педагогічних, технологічних, дослідницьких, методичних, мистецтвознавчих, музично-педагогічних та музично-виконавських знань; сформованість професійного педагогічного мислення, ступінь сформованості пізнавальної самостійності та здатність керувати власною інтелектуальною діяльністю; здатність синтезувати знання і використовувати їх у освітньому процесі та у процесі самовдосконалення. Теоретична обізнаність створює основу для оволодіння майбутнім викладачем способами професійної діяльності.

Показниками такого критерію є ґрунтовність, системність та дієвість знань, володіння алгоритмом вирішення музично-педагогічних задач; освіченість та ерудованість у сфері різних мистецтв, розвиненість художньо-асоціативного фонду.

Діяльнісно-креативний критерій (відповідає діяльнісному компоненту структури професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва) відображає характер досвіду мистецько-педагогічної діяльності, який виступає основою реалізації здібностей і умінь, розкриває практичний аспект діяльності викладача мистецьких дисциплін, здатність до творчого опрацювання

музичних творів; здатність до вирішення педагогічних, виконавських та науково-дослідних завдань, здатність до діагностики умов освітнього процесу, прогнозування труднощів і досягнень та розробки на цій основі оптимального алгоритму дій, ефективного вибору форм і засобів презентації мистецької інформації.

Цей критерій характеризується такими показниками, як: сформованість професійно-педагогічних умінь (гностичних, організаційних, діагностичних, дослідницьких, проектних, конструктивних, управлінських, інформаційних, організаторських, комунікативних, рефлексивних, виховних), сформованість музично-фахових умінь (диригентсько-хорових, вокальних, інструментально-виконавських, інтерпретаційних, артистичних), універсальні якості творчої особистості, розвиненість сценічно-виконавської сфери (здатність до сприйняття, інтерпретації та оцінювання творів; естетичний досвід, художньо-образне виконання твору, обсяг активного фонду методів і прийомів звукового втілення музичного образу).

Прогностично-рефлексивний критерій (відповідає регулятивно-рефлексивному компоненту) виступає як критичний регулятор професійної мистецької діяльності, яка включає готовність здійснювати аналітичні операції, розвиток самосприйняття, самопізнання, самокорекції, самооцінки та критичності суджень; здатність магістрантів до виявлення перспектив і цілей особистого професійного та мистецького розвитку, перспективного планування педагогічної, виконавської та дослідницької діяльності.

Показниками зазначеного критерію є самостійність та критичність судження, адекватність та об'єктивність самооцінки професійних якостей, можливостей, мистецьких здібностей та здатність до зіставлення їх з нормативними вимогами; здатність до самоаналізу в професійних та особистих ситуаціях; володіння широким спектром засобів самодіагностики й саморозвитку; здатність диференціювати чинники досягнень та недоліків, вміння передбачати результати своєї діяльності, виконавська рефлексія.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу визначено поняття «професійна компетентність майбутнього викладача музичного мистецтва» як інтегративну особистісно-професійну якість, що передбачає здатність магістранта до ефективної музично-педагогічної, науково-дослідної, виконавської, організаційно-управлінської, культурно-просвітницької та мистецтвознавчої діяльності в умовах динамічних змін, яка відображає результат його професійної підготовки, рівень сформованості якостей та здібностей особистості, ціннісних і мотиваційних установок, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності у вищій школі. Обґрунтовано структурні компоненти професійної компетентності магістра

музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, регулятивно-рефлексивний), що розкривають загальні та фахові компетентності (методологічну психолого-педагогічну, методичну, дослідницьку, музикознавчу та музично-виконавську). Визначено критерії професійної компетентності майбутніх викладачів музичного мистецтва: мотиваційно-цільовий, пізнавально-пошуковий, діялісно-креативний, прогностично-рефлексивний критерії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної компетентності магістрів музичного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батечко Н.Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 707 с.
2. Боблієнко О.П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2013. 258 с.
3. Ван Юе. Формування медичної компетенції майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі навчання гри на фортепіано : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 23 с.
4. Горбенко О.Б. Формування музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2010. 24 с.
5. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 38 с.
6. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 22 с.
7. Пастушенко Л.А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2017. 253 с.
8. Полубоярина І.І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2008. 20 с.
9. Руденька Т.М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей засобами арт-педагогіки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2017. 237 с.
10. Савченко Р.А. Теорія і методика формування музично-педагогічної компетентності майбутніх вихователів та музичних керівників дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 43 с.
11. Світайло С.В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 200 с.
12. Ши Цзюнь-бо. Методика формування мистецької компетентності майбутніх учителів музики в процесі фортепіанної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 20 с.
13. Юдзіонок Н.М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в музично-інтерпретаційній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2011. 21 с.